

ZULFIYA QUROLBOY QIZINING “MASHAQQATLAR GIRDOBI” ROMANI POETIKASI

Xolmaxmedova Nodira Dilshodjonovna

Mutaxassislik: Adabiyotshunoslik (o'zbek adabiyoti)

Annotatsiya

Maqolada Zulfiya Qurolboy qizi qalamiga mansub “Mashaqqatlar girdobi” romanining badiiy xususiyatlariga e'tibor qaratilgan. Ayrim qahramonlar misolida mavzuning mohiyati ochib berilgan. Ularning asar mazmuniga ta'siri haqida so'z yuritilgan.

Badiiy adabiyotda har bir ijodkorning o'z uslubi, o'z yo'nalishi bo'ladi. Kimningdir asarini tushunish uchun kitobxon o'zini anchagina zo'r qitirishga majbur bo'ladi, kimningdir bitigini osongina ilg'ab zavqlanadi. Badiiy niyatni xarakterlar talqinida kitobxonga qanday yetkazib berish adib uslubi, mahorati bilan belgilanadi. Zulfiya Qurolboy qizi qalamiga mansub asarlarni o'qir ekanmiz, ijodkorning o'zigagina xos bo'lgan tasvir uslubini, soddalik va ravonlikni, fikr va tuyg'ular samimiyligini kuzatamiz. Adiba o'z hikoyalarida hayot ma'nosi, umr mazmuni, insonlarning o'y-kechinmalari xususida mulohaza yuritadi. Ijodkor inson obrazini yaratar ekan, tasavvur va badiiy tavsif uchun unga turli tomondan razm soladi. Xususan, yozuvchini insondagi hamma narsa – uning tashqi va ichki dunyosi, odat va fikrlari, yashash va xizmat joyi, atrofidagi odamlar va tabiat olami bilan o'zaro munosabatlari – barcha-barchasi qiziqtiradi.

Yozuvchining “Mashaqqatlar girdobi” romanida qullikka tushib qolgan yurtdoshlarimizning odam aqli bovar qilmaydigan ko'rgiliklari, odam qiyofasini yo'qotgan maxluqlarning mislsiz shafqatsizliklari haqida hikoya qilinadi. Xuddi ertak sarguzashtlarini eslatadigan real hayotiy hodisa-voqealar o'quvchini larzaga soladi, chuqur alamli mushohadalarga toldiradi. Asarning eng muhim, benihoya ibratli, yorqin jihati shundaki, ana shu girdob zulmati iskanjasida ham o'zligini, asl insoniy fazilatlarini yo'qotmagan, zulmatni yoritishga, uning temir qafaslarini yorib chiqishga, yonib, tutqunlik azoblariga ko'nikkan g'aflat bandalarini uyg'otishga qodir asl insonlar ham bor. Asardagi Gulruh ana shunday kuchlarning oldingi safida turuvchi yorqin siymo tarzida gavdalanadi.

Yozuvchi bu ayolni personajlardan birining so'zlari bilan aytganda “ezgulik va yorug'lik farishtasi” deb ataydi. Darhaqiqat, bu farishta ayol paydo bo'lishi bilan zulm va zulmat maskanida bamisoli ziyo chaqnaydi, qatma-qat davom etgan mashaqqatlar, zo'ravonliklar silsilasiga darz ketadi, voqealar ijobiy o'zgarishlar tomon yuz o'giradi, qahramonning o'z so'zlari bilan aytganda uning yangidan-yangi xislatlari namoyon bo'la boradi. Bu hamshira ayolning nafaqat ninasi, balki tili ham o'tkir, sanchgan joyidan qon chiqarmasa, qo'ymaydi. Zulmat maskanidagi shikoyat qilish va ovqatlanishdan boshqasini bilmaydigan yig'loqi ayollar qarshisida u butunlay boshqacha, betakror go'zal, sodda va yoniga yo'lab bo'lmaydigan darajada mag'rur. Tutqunlar orasida o'zini ruhan tutqun hisoblamaydigan, tushkunlikka berilmaydigan birgina inson shu Gulruhning o'zi! Uni yo'ldan ozdirmoqchi bo'lgan, jamiki ezgu maqsadlariga qarshi turgan ashaddiy raqibi ham oxiri uning oldida ruhan taslim bo'ladi. Buning guvohi

boʻlgan hikoyachi-qahramon beixtiyor “gul yaprogʻidagi shudringday pokiza, bokira, oliy maqsad yoʻlida hech qanday toʻsiqni pisand qilmaydigan bunday oqila ayolni uchratmagandim” deya hayajonini yashirolmaydi.

Gulruh obrazi va uning xarakterini Davron tili orqali tanisha boramiz. Asarda Gulruh portreti quyidagicha chiziladi: *“Xuddi shu vaqt oshxona eshigi sekin gʻiyqillab ochildi. Va... va ostonada... Yoʻq, eng avval oppoq manglay... har tolasidan uchqun sachrayotgandek qop-qora, silliq sochlar... kamon qoshlar ostida butun dunyoni oʻzida mujassam etgan dengizdek sokin va tubsiz bir juft qora koʻz yangi paydo boʻlgan yulduz misol “yarq” etib koʻzga tashlandi. Keyin yoqasi koʻtarilgan odmi qora palto, uchi ingichka etik kiygan, benihoya sohibjamolligidan tashqari, nimasi bilandir bir qarashdayoq odamni oʻziga tortadigan navnihol ayol xonaga kirdi”*.

Davron bu ayolni bir koʻrishda yoqtirib qoladi. Biroq uning xakteri va feʼl-atvorini bilmaganligi sababli unga birdan oʻz tuygʻularini ayta olmaydi. Davronga hatto Gulruhning ovozi ham shu darajada mayin tuyuladiki, u uning ovozini qayta-qayta eshitishni istaydi.

Yuqorida taʼkid etganimizdek, Davron qoʻlini koʻrsatish va muolaja olish uchun medpunktga boradi va shu yerda Gulruh bilan tanishadi. Sevib qolganligi sabab unga tik qaray olmaydi. Keyinchalik Hakim Nazarich Davronni medpunktga qorovul qilib qoʻyadi. Bu esa Davronni Gulruhga yanada yaqinlashtiradi. Davron Gulruhni tanigan chogʻida umuman tushunmaydi. Shu bilan bir qatorda uni Poʻlat Damirovich hamda Hakim Nazarichlardan rashk qila boshlaydi. Hatto asarda Davron ayollarning shaʼnini himoya qilib Asliddin degan yigit bilan mushtlashishgacha boradi. Gulruh uning hayotidan shu qadar chuqur joy oladiki, Davron, hatto, buni sezmay qoladi. Davron mana endi Gulruhni yaqindan bila boshlagandan soʻng unga nafaqat sevgisi ortadi balki hurmati ham osha boradi.

Gulruh ham oʻz navbatida Davronga befarq emas edi. Bu ayolni asarda biz oddiy hamshira deb bilamiz. Keyinchalik esa u oddiy hamshira emas balki xirurgligi ayonlashadi. Xirurg (jarroh) boʻlganligi sabab u Alisherni oʻlim yoqasidan olib qoladi. Biroq Husanni olib qolishga qurbi yetmaydi. Romanda hikoya qilinayotgan voqealar maʼlum bir qahramonlarning xarakterini yoritishga yordam beradi. Shu sabab biror voqeani asardan olib tashlab boʻlmaydi. Ayniqsa, Gulruh hayoti bilan bogʻliq voqealar fikrimizga misol boʻla oladi. Adiba asarda bu ayolni shijoatli qilib tasvirlaydi.

Bu benazir mardona ayol shijoati tufayli ajal yoqasida ingrab yotgan bemorlar hayotga qaytadi (Alisher kabi), ashaddiy zolimlar (Poʻlat Damirovich kabi), ustomon firibgarlar (Hakim Nazarich singari obrazlar) shashtidan tushadi, gʻaflat bandalari hushyor tortadi, nihoyat, oʻzi ham, yaqinlari ham qullik iskanjasidan xalos etiladi. Asar baxtli xotima bilan yakunlanadi. Ikki sevishgan yosh – hikoyachi qahramon Davron bilan unga taqdirdosh Gulruh koʻp koʻrgiliklar poyonida ona yurtiga qaytib, shu tabarruk zaminda chin baxtini topadilar.

Ehtimol, ayrim oʻquvchilarga qahramonning shijoati bir oz oshirib yuborilgandek, baxtli xotima esa ertaklardagidek silliq kechgandek, oldinda hali yangi toʻsiqlar borligiga loaqal imo-ishoralar ham yoʻqdek tuyular... Asarda goho favqulodda hodisalarga mahliyolik, voqeanavislik ustunlik qilib ketgan oʻrinlar

uchraydi. Nima bo`lganda ham, ayni shunday romantik ruhdagi yoshlar uchun ham ibrat, ham saboq bo`la oladigan qahramonlarga ehtiyoj, tashnalik nihoyatda katta edi.

“Mashaqqatlar girdobi”dagi Gulruh afsona, ertak qahramonlariga xos jo`mardlik, hodisalar talqini va yechimida esa ertaklarga xos baxtli xotimani ko`rib, talabchan kitobxon burun jiyirishi mumkin. Axir inson qalbidagi har qanday jo`mardlik ham osonlikcha ro`yobga chiqmasligi ayon. Ko`p hollarda zamonaviy badiiy ifoda darajasida turib qalam tebratayotgan adibamizdan sirli-sehrli hodisalar tasviri, ibratli qahramon talqinida, shaxs jumbog`i yechimi borasida ham yangi, salmoqdor badiiy ixtirolar kutishga haqlimiz.

Zulfiya Qurolboy qizi asarlaridagi qahramonlar hayotimizda, yonimizda yurganday go`yo. Biroq ularning ruhiyatini yaxshi bilmaganimiz sabab, ularning xayol og`ushiga kirib bora olmaymiz. Ular o`zlari uchun to`g`ri bo`lgan yo`lni tanlashadi va bu y o`lga olg`a qarab borishadi. Shu sabab asarda ifoda etilganidek o`zlarining niyatlariga yetisha oladilar.

Xullas, romanda Zulfiya Qurolboy qizi o`z obrazlarini hech bir qahramonlarga o`xshamagan holatlarda namoyon qiladi. Ularning ruhiyatiga chuqur kirib borib, xarakterini yoritishga harakat qilgan. Shu sabab asarni o`qigan o`quvchi bu obrazlarning qalb tug`yonlariga befarq qaray olmaydi.

ADABIYOTLAR RO`YXATI

1. Султон И. Адабиёт назарияси. – Т.: Ўқитувчи, 1980.
2. Умuroв Х. Адабиёт назарияси. – Т.: Шарқ, 2002.
3. Quronov D. Adabiyotshunoslikka kirish. Т.: Fan, 2007.
4. www.ziyouz.com. Mashaqqatlar girdobi.

Ilmiy rahbar:

f.f.d., prof. H. Umurov